

УДК 82.09(477)

Пухонська Оксана

ФОЛЬКЛОРНІ МОТИВИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ В АСПЕКТІ ДІАЛОГУ ТРАДИЦІЇ З НОВАТОРСТВОМ

У статті розглядається проблема діалогу мотиву сучасної української поезії із фольклорною традицією. Автор аналізує порушувану проблематику на рівні образності, символів та художньої мови жанру. Діалогічна інтерпретація фольклорних мотивів здійснена в аспекті розрізнення постмодерної та традиційної лірики.

Ключові слова: діалогізм, інтертекст, фольклорний мотив, постмодерна поезія, традиційна поезія, образ, символ.

В статье рассматривается проблема диалога мотива современной украинской поэзии с фольклорной традицией. Автор анализирует эту проблематику на уровне образности, символов и художественного языка жанра. Диалогическая интерпретация фольклорных мотивов совершена в аспекте постмодерной и традиционной лирики.

Ключевые слова: диалогизм, интертекст, фольклорный мотив, постмодерная поэзия, образ, символ.

This article touches upon the problem of motive's dialogue of modern Ukrainian poetry with folk tradition. The author analysis this problem in the context of images, symbols, and literary language. Dialogue interpretation of folk motives is made in the aspect of postmodern and tradition poems.

Key words: dialogism, intertext, folk motive, postmodern poetry, image, symbol.

Проблему діалогу новочасної поезії у всій неоднозначності літературознавчих підходів до цього явища можемо розглядати на рівні мотивного аналізу в контексті зіставлення традиційного осмислення вітчизняного поетичного досвіду з новаторством.

Якщо ґрунтувати поняття мотиву з точки зору спостережень А. Веселовського та О. Фрейденберґ, а саме: семантика лейтмотивної образності [8, 16], то аспект діалогу традиції із новаторством у концепції фольклорного мотиву в поезії можна простежити через інтеграцію фольклорних образів у сучасний поетичний текст.

Лірика позиціонує себе як безсюжетна композиція із наявністю чи відсутністю ліричного персонажа. Відтак концепцію діалогізму можемо простежити на рівні внутрішнього його самовияву. Маємо до справи не внутрішній діалогізм, який, за Е. Козицькою, ще визначається як структурний із наявністю “чужого” слова, що вступає в діалог зі “своїм” [6, 18], а діалог поетичного тексту з позатекстовими аспектами, у нашому випадку – фольклорною традицією, образністю, їхньою трансформацією в систему сучасних літературних парадигм.

Беручи до уваги розуміння М. Бахтіним явища діалогізму як діалогу між “Я” та “Іншим” [2, 96], спробуємо розглянути поняття “Іншого” як усталеної фольклорної традиції, яка інтерпретується через образну систему сучасного вірша, даючи розуміння того, що являє собою “Я”.

У поезії покоління Міленіуму фольклоризм проявляється переважно через поетично трансформований міфологічний символ, що здобуває нову ідейно-філософську конкретизацію. Сучасна поезія надзвичайно різноманітна за ідейним, тематичним, проблематичним спрямуванням. Проте фольклорний аспект залишається неодмінним як у традиційній ліриці, так і в ліриці з претензією на постмодерністичність. Загалом постмодернізм як культурно-мистецький напрям часто використовує міфологізацію текстів, яку інтерпретує то в бурлескно-сатиричному вияві, то в цілком серйозних аспектах. Олександр Балод, наприклад, вважає, що “фольклор епохи постмодернізму – не що інше, як пародія на гримасу” [10], тобто така собі пародія на пародію.

У статті “Фольклорні моделі у літературному тексті” Роман Скиба виокремлює три поняття: наслідування, інтерпретацію та стилізацію. “Перше – спроба відтворення художнього ідеалу автора. Друге – переосмислення базового твору (сюжету, ідеї) у кращих зразках. Третє – вибір художніх засобів, які силою асоціацій з чимось, уже зафіксованим у свідомості читача, здатні спрямувати його увагу у передбаченому автором руслі або ж навпаки – розчинити її у контекстуальному колориті” [9, 102]. Такий підхід перед-

бачає не сліпе використання фольклорних мотивів, а переосмислення їх автором у контексті власної точки зору і вимог свого часу.

Загалом фольклоризація сучасного поетичного тексту – явище доволі небезпечне, оскільки існує проблема зійти на рівень епігонства. Проте за умов вдалої символізації і прив'язання до певного контексту – оригінальна спроба модернізувати національну лірику. Використання певних образів, репрезентованих через персоніфіковану метафору, створює відчуття єдиного контексту лише із різницею часового вияву. Проблематика і візуальне тло, як правило, залишаються однаковими. Досить яскраво це помітно в пейзажній ліриці. На основі такого твердження спробуємо порівняти поезії Д. Павличка як репрезентанта літератури шістдесятників та вірші Анни Багряної як авторки новочасної, зокрема знаменитий вірш Дмитра Павличка “Де найкраще місце на землі” та “Душі дерев” згаданої поетеси:

*Де зелені хмари яворів
Заступили неба синій стан,
На стежині сонце я зустрів
Привітав його і запитав [11].*

*У задумі ліси і холодні колоди
Що оселями стали
для заблуканих духів...
Вічні душі дерев, які порубали,
Дужі сонячні душі [1, 33].*

Тут аж ніяк не йде мова про порівняння творчості авторів, оскільки зіставити їх не можна через певний ряд фактів: по-перше, це репрезентанти різних генерацій, по-друге, абсолютно різна стилістика творчості поетів, по-третє, репрезентують вони різні літературні напрямки. Єдиним об'єднувальним фактором запропонованих строф є фольклорна основа.

На основі зіставлення такого роду поетичних творів можемо говорити про універсальність образу сонця, на основі ж пояснення його через фольклорне значення, власне, простежується концепція діалогу на рівні часової інтерпретації, де цей образ персоніфікований, чим і вступає в діалог із традицією.

Таким чином, у контексті дослідження фольклорної стилізації ці два вірші увиразнюють порушуваний аспект дослідження у сфе-

рі вітчизняного літературного процесу, проте з акцентом на продовження фольклористичної традиції на сучасному етапі.

Сьогодні волинська школа поезії, а зокрема представники літературного угруповання “Лесин Кадуб” (О. Ляснюк, Е. Форманюк, О. Пашук, Т. Бондар та ін.) дають доволі яскраві зразки віршів, у яких виразно простежуються фольклорні мотиви, зокрема в авторському трактуванні. Найактуальнішою в цьому плані є творчість Тетяни Бондар. Тон, настрій, характер її віршів цілком уписується в новочасний поетичний процес, на що вказує як розроблювана проблематика, так і стиль письма. Світ ліричного персонажа абсолютно сучасний, про що можна твердити із того, як поетеса репрезентує його світосприйняття, які формує в ньому погляди на актуальні проблеми, які ставить питання і порушує проблеми.

мені б

як янголу

відтерти зраду

з вельона

і до одвірка

прив'язати стежку

чиюсь лелеку

запрягти в колиску [3, 76]

У вірші суцільне нагромадження фольклорних образів, які репрезентують навіть не один, а кілька мотивів. І загалом тут простежується своєрідний напрям сприйняття твору від образу – до мотиву. Спробуємо простежити діалогізм досліджуваного явища у процесі інтерпретації значень через виявлення їх у фольклорній традиції. “Відтерти зраду з вельона” – образ-метафора, що може мати навіть кілька трактувань: зраду нареченого, зраду власної свободи, оскільки вельон – символ одруження. Образ “прив'язаної до одвірка стежки” має характерний настрій родинного затишку, повертань додому. Натомість фраза “...лелеку запрягти в колиску” може інтерпретуватися через хронотоп дороги, виростання, вилітання з родинного гнізда, яким і є колиска. Причому сам образ лелеки наскрізно фольклорний в контексті вірувань про те, що лелеки є опікунами немовлят. На основі цього можна вивести цілий ряд асоціацій щодо наведеної метафори, про які згадано вище.

Актуальною в цьому плані є також творчість Юхима Дишканта. Фольклорні мотиви його поезії тяжіють радше до міфологічного світогляду, проте трапляються аспекти, які подають саме психологічну

інтерпретацію таких образів, що зумовлене характерним настроєм ліричного героя. Сюди можемо віднести образи типу “*доживав до праху і весіль*”, “*Карають, ховають крас / Вдачу відьомську несуть*”, “*А відьми ворожили щось на каві, / І ворожба ота була свята*”. Важливим тут є містифікаційний чинник, який увиразнює настрій як ліричного персонажа, так і тексту загалом, позиціонує неординарну індивідуально-авторську позицію трактування фольклорного мотиву.

На думку Вітауса Кубілюса, засвоюючи, перетворюючи народні мотиви, письменник володіє власним стилем, відображаючи у творчості духовну ситуацію свого часу та свою самосвідомість [4, 89]. Яким чином міфологічний контекст прив'язаний до сучасної культури? Відповідь на це питання може ґрунтуватися на двох аспектах:

Міфологічні образи, сюжети позиціонують себе як образи інтертекстуальні, що використовуються з метою містифікації тексту чи продовження певної національно-культурної традиції.

Міфологічний образ пов'язаний із підсвідомим генотипним рівнем репрезентантів певного культурного соціуму.

У сучасній українській поезії реалізація фольклорного мотиву через міфологічну основу репрезентує частіше перший випадок. Автори звертаються до образів богів слов'янської міфології, космогонічних та космологічних символів з метою надання текстові неординарного змісту, тої ж таки колоритної образності, глибшої художності, і певним чином прив'язування його до історично-культурної традиції. Окрім того, такий підхід нерідко забезпечує тексту енергетичну місткість та семантичну насиченість.

Характерним є згаданий вияв фольклорного мотиву для творчості Анни Багряної. Опираючись на легендарну основу, авторка іноді цілий пантеон язичницьких богів трансформує в один поетичний образний ряд, що є своєрідним заповненням простору від часів народної міфологічної свідомості до сьогодні. Цей простір поетеса дефініює “між богами і нами”:

“Перуне-боже, видайбай!”

.....

Лети Свароже, до небес

Легеньким пухом тополиним!

І освяти, Дажбоже, час... [1, 14]

Рівень діалогу на цьому прикладі можемо простежити через апелювання ліричного героя до міфологічних образів, які в цьому випадку постають “Іншим”.

Тенденція до міфологізації наявна і в поетичній творчості Юхима Дишканта. Поет удається до використання демонологічних образів, проте вони мисляться радше в контексті містифікації, аніж міфологізації, хоча й основані на фольклорному ґрунті. Характерного ефекту автор досягає методом використання образів язичницьких божеств. Зустрічаємо такі фрази: *“Очі молились Сварогу”*, *“А десь дитя Дажбоже заночує / І розлететься доля – не коса”*, *“У вишивці мої сакральні гени / Арійським богом вишиті до дна”* тощо.

Проблематика фольклорно мотивованих віршів Юхима Дишканта основана на світосприйнятті ліричного героя, усвідомленні себе в контексті своєї доби, частій неспорідненості власного світобачення з життєвими реаліями. А тому звернення до фольклорних мотивів – це ніби пошук відповідей на поставлені запитання, які важко або й взагалі неможливо знайти в наш час.

Таким чином, поетично-літературна інтерпретація фольклору на сучасному етапі виявляє себе у використанні відповідних мотивів з метою як стилізації, так і увиразнення змісту віршів через використання актуальної образності. Така поезія не лише прив’язує свій новочасний вияв до літературної традиції, але й репрезентує сучасне бачення і розуміння фольклорних елементів, їхнє художнє та практичне значення в актуальних культуротворчих процесах.

Література:

1. Багряна А. Між богами і нами / Анна Багряна. – К. : ТРК “ЮАна”, 2005. – 116 с.
2. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Сост. С. Г. Бочаров ; Текст подгот. Г. С. Бернштейн и Л. В. Дерюгина ; Примеч. С. С. Аверинцева и С. Г. Бочарова. – М. : Искусство, 1979. – 424 с.
3. Бондар Т. В. Святинище воскової ляльки / Т. В. Бондар. – Луцьк : ПВД “Твердиня”, 2006. – 88 с.
4. Гнатюк О. Трансформація фольклорного матеріалу у літературному тексті / О. Гнатюк // Молода нація. – 1997. – № 5. – С. 85–91.
5. Дишкант Ю. Б. Гітарна Кров / Юхим Борисович Дишкант. – Рівне : Волинські обереги, 2007. – 52 с.
6. Козицкая Е. А. Смыслообразующая функция цитаты в поэтическом тексте : [пособие по спецкурсу] / Е. А. Козицкая. – Тверь : Твер. гос. ун-т, 1999. – 140 с.
7. Липовецкий М. Н. Диалогизм в постмодернистской поэтике (Очерки исторической поэтики) : [монография] / М. Н. Липовецкий : Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 1997. – 317 с.

8. Силантьев И. В. Теория мотива в отечественном литературоведении и фольклористике : очерк историографии / И. В. Силантьев. – Новосибирск : Издательство ИДМИ, 1999. – 104 с.

9. Скиба Р. Фольклорні моделі у літературному тексті (Темрява і її протипага в “Страшний помстї” М. Гоголя) / Роман Скиба // Молода нація. – 1997. – № 5. – С. 101–104.

10. Балод А. Иронический словарь нашей эпохи [Электронный ресурс] / Александр Балод. – Режим доступа : <http://www.netslova.ru/balod/slovar.html>

11. Поетичні майстерні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://maysterni.com/contest.php>